

Als padden schreeuwen

Van Lieneke Dijkzeul verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

De stille zonde
Koude lente
De geur van regen
Verloren zoon
Wat overblijft
Achterstallig geluk

Lieneke Dijkzeul

Als padden schreeuwen

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 2891 6

© 2014 Lieneke Dijkzeul

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Patricio Dell'Orto

Foto auteur © Tessa Posthuma de Boer

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

I

De dag was al verkeerd begonnen. Ze had zich verslapen omdat ze was vergeten de wekker op te winden. Het scheelde niet zoveel; hij was blijven staan op twintig voor zes, en hij had om halfzeven moeten rinkelen, dansend op het nachtkastje als kon hij zich niet beheersen in zijn ongeduld een nieuwe dag aan te kondigen.

Een grote witte wekker met een zwarte wijzerplaat en twee bellen bovenop. Hopeloos ouderwets, maar het kalme tikken hielp haar in slaap te vallen, alsof de tijd nog wel bestond maar er niet meer toe deed. Bovendien was de wekker niet afhankelijk van elektriciteit en dus betrouwbaar. Mits je hem niet vergat op te winden.

Maar nu ze te laat wakker werd – tegen achten, de zon scheen door de kier tussen de gordijnen, de merels zwegen al – veroorzaakte het schuldbesef onmiddellijk een doffe hoofdpijn. Of misschien was die juist het gevolg van te lang slapen. Hoe dan ook voelde ze zich gejaagd toen ze haar benen uit bed zwaaide, haar voeten op de vloer zette. Een ogenblik bleef ze zitten, niet helemaal rechtop, haar lichaam nog traag, spieren nog niet klaar om in actie te komen. Steeds weerspanniger werden die spieren, steeds langer duurde het voor ze waren opgewarmd. Ze keek

naar haar voeten; bleek, de grote teen iets naar buiten staand, de nagels ongelakt en met fijne, verticale lijntjes. Sinds een paar jaar waren die lijntjes er de oorzaak van dat de nagels brokkelden, zodat ze ze moest vijlen om de randjes glad te krijgen. Bij de drogist kon je er iets voor kopen – ridge filler. Een lapmiddel, want de lijntjes werden dan misschien wel onzichtbaar, maar ze waren er nog steeds. Ze had met een potje in haar handen gestaan en het teruggezet omdat het een zinloze aankoop zou zijn. Steeds meer aankopen werden zinloos; camouflage leidde vroeg of laat tot ontdekking. Bijzonder ijdel was ze nooit geweest – grote ijdelheid was voorbehouden aan werkelijk mooie vrouwen – maar ze had er genoeg in geschept wanneer ze er goed uitzag, haar haren glanzend, haar huid gaaf, haar ogen groot en helder, haar lijf slank en soepel.

Oude nagels. Papa's nagels. Zijn voeten deden in niets meer denken aan de voeten die ze zich herinnerde; groot en krachtig en gebruind, de tenen lang en recht, zich krommend wanneer hij aan de riemen trok van de wherry waarin hij haar had leren roeien. 'Strekken! Haal en breng, haal en breng!' Nu waren het knobbelige oudemannenvoeten, met blauwe aderen op de wreef, de hielen ruw en gebarsten alsof hij altijd blootsvoets liep. Papa had al vijf jaar niet meer gelopen, niet sinds de beroerte die hem tweezijdig verlamde.

In het begin had ze zijn voeten verzorgd met een hardnekkigheid die voortkwam uit ongeloof. Allebei waren ze ervan overtuigd dat het goed zou komen. Het was alleen een kwestie van tijd. Hij zou weer leren staan, ze zouden lachen om zijn eerste wankele peuterstapjes – alles zou worden als voorheen.

Het gebeurde niet. Niets werd meer als vroeger; de benen niet, die als dode dingen aan zijn lijf hingen, niet zijn geest, scherp, analyserend, noch zijn humeur, opvliegend, snel geïrriteerd, maar even gemakkelijk bereid de betrekkelijkheid van iets in te zien. Toen herstel uitbleef, veranderde hij in degene die hij

nu was. Een nukkige oude man, die inmiddels al anderhalf uur wachtte op zijn ontbijt en zijn medicijnen.

Ze stond op, rechtte haar rug en haastte zich naar beneden, nam niet de moeite de verwarming alvast aan te zetten. Eerst dat ontbijt, en daarna een bad dat misschien de hoofdpijn zou verdrijven.

Hij was wakker, en zoals elke ochtend vertelde hij haar dat hij al om vijf uur wakker was.

‘Waar bleef je? Waarom ben je zo laat?’

Ze kon hem verstaan omdat ze gewend was geraakt aan de verhaspelde woorden. Met anderen communiceerde hij via haar – ze was de tolk van een niet-bestaande taal. ‘Wa eeje? Wam beje sohaat?’

Niet dat er veel anderen waren: heel af en toe kwam de huisarts langs, en Frederik viel binnen wanneer het hem schikte. Meestal schikte het hem rond het borreluur – dan droeg hij nog zijn belachelijke schilderskiel, een broek die ook onder de verfvlekken zat, en had hij zelfs zijn handen niet gewassen.

Papa kon het niet schelen, integendeel, hij keek uit naar die bezoekjes, klaarde op wanneer Frederik binnenkwam, de scherpe geur van terpentijn nog om hem heen. Soms bracht hij een klein doek mee, toonde het quasi nonchalant, verklaarde het nog voor zij een oordeel hadden kunnen vormen. Dwaze Frederik. Zijn ambitie was groter dan zijn talent, en het prettige was dat hij dat beseftte.

Papa verlangde naar Frederiks terugkeer, zou hem uitvragen over zijn verblijf in Zuid-Frankrijk, dat Frederik zelf ‘mijn overwintering’ noemde. Daar schilderde hij het ene overbodige doek na het andere, waande zich een tweede Van Gogh, zelfs al waren al zijn doeken niet impressionistisch, maar strikt non-figuratief.

‘Ik heb me verslapen, papa.’ Ze trok de gordijnen open, zodat

het daglicht onbarmhartig de fijne stoflaag op de vensterbanken onthulde. Op het nachtkastje naast het eenpersoonsbed stond een glas water, met op de bodem zijn gebit als een verzonken schat. Elke ochtend vermeed ze naar die lege grijns te kijken.

‘Ik heb je fruit al geperst. Je ontbijt komt zo.’

Ze drukte op de knop om het hoofdeind van het bed in schuine stand te zetten. Het bed was een van de laatste grote uitgaven geweest die ze zich had gepermitteerd. Hoe mager hij ook was geworden, het was ondoenlijk papa's bovenlichaam met één hand rechtop te houden terwijl ze met de andere extra kussens achter zijn rug propte.

Ze hield hem het glas sap voor, stak het rietje tussen zijn lippen, wachtte tot hij een paar slokjes had genomen en drukte een pil uit een strip, twee uit een andere strip, liet een tablet vallen in het glas en roerde tot het was opgelost.

Hij dronk met tussenpozen, zodat zij de pillen een voor een op zijn tong kon leggen. Daarna bewoog zijn hand in de richting van het nachtkastje, en ze pakte het bovengebít, huiverde zoals altijd van de kille gladheid van het porselein, duwde het in zijn mond, haastte zich met het ondergebít.

Hij bewoog smakkend zijn kaken tot het gebít naar tevredenheid zat. Soms dacht ze dat hij deze gewoonte had ingevoerd als remplaçant van het strikken van de das die hij vroeger placht te dragen. Een man had een ochtendritueel nodig. Scheren, een overhemd kiezen, zijn das strikken, een laatste controlerende blik in de spiegel, waarna de dag kon beginnen. Zo'n ritueel gaf houvast; een geruststelling dat de wereld nog was zoals je die de vorige avond had achtergelaten.

‘Twee boterhammen.’ Zijn spraak verbeterde nauwelijks ondanks het gebít, en zoals altijd hoorde ze ook nu zijn teleurstelling daarover. Zij had zich allang neergelegd bij de status-quo, al na een halfjaar, toen de benen ondanks intensieve fysiotherapie niet minder machteloos bleken, de armen stuurloos bleven en

hoogstens twintig centimeter konden worden geheven. Papa bleef vechten tegen alle rede in.

Beneden deed ze de keukendeur open voor Luciano, die miauwend naar binnen glipte, vulde zijn voerbakje en streek over zijn dikke rode vacht. Voluit heette hij Luciano Pavarotti, omdat hij volgens papa vals jankte.

In de hal raapte ze de krant van de mat, bekeek vluchtig de voorpagina en zuchtte toen die repte van nieuwe ontwikkelingen in de binnenlandse politiek. Ze zou het hele artikel moeten voorlezen, alsmede het achtergrondartikel en het hoofdredactioneel commentaar.

Terug in de keuken zette ze ondanks de kou een raam open en keek gewoontegetrouw naar het buurhuis, van het hunne gescheiden door een enorme, verwaarloosde tuin. Hier en daar lag nog sneeuw, als plukken watten verspreid op de plaatsen waar de zon niet kwam. Van hieruit kon ze een glimp opvangen van Frederiks slaapkamerramen. De gordijnen waren dicht en zouden dat blijven tot hij weer thuiskwam, ergens in het voorjaar. Hij zou een poging moeten doen de kapot gewaaide rododendron te snoeien, maar waarschijnlijk zou die poging beperkt blijven tot het weghalen van de takken die over het pad waren gevallen. Toen zijn ouders nog leefden was de tuin ingericht in Engelse stijl, werd onderhouden door een tuinman, fulltime in dienst. Nu waren de rododendrons al in geen jaren gesnoeid, reikten zes, zeven meter hoog. Ook de rozen waren totaal verwilderd. Frederik onderhield ze niet, Frederik onderhield niets. Met onbekommerde onverschilligheid keek hij toe hoe het onkruid oprukte, steeds meer bezit nam van de tuin, hoe de klimop de ramen verduisterde, het terras verzakte, de vijver schuilging onder een dikke laag kroos. Frederik geloofde niet in bezit. Een levenshouding die waarschijnlijk voortkwam uit het feit dat hij nooit geldgebrek had gekend.

Luciano sprong in de vensterbank, gaf haar in het voorbijgaan een achteloos kopje en verdween ergens onder een struik. Ze liet haar blik gaan over het deel van hun eigen tuin dat vanuit het keukenraam zichtbaar was. Die tuin was er niet veel beter aan toe, hoewel ze 's zomers plichtsgetrouw het gras maaide en de borders wiede. Samen met het onderhoud van het huis was het te veel voor één persoon. Veel te veel. Maar er was de geldkwestie. Personeel konden ze zich niet meer veroorloven, al had ze – tegen papa's wil – onlangs een gedeelte van de buitenboel laten schilderen. Alleen de begane grond en de eerste verdieping, want het was een kostbare aangelegenheid. De tweede verdieping en de zolderramen konden nog wel een jaartje worden uitgesteld, want niemand zag de bladderende verf van dichtbij.

Dit huis was een relict, met twee levende relieken die het bewoonden. Ze zouden het moeten verkopen nu het verval nog niet al te grote proporties had aangenomen, maar voor papa was dat ondenkbaar. Een rijtjeshuis, burens links en rechts met wier geluiden hij geconfronteerd zou worden. 'Ik sterf in mijn eigen bed, in mijn eigen slaapkamer in mijn eigen huis.'

Ze voerde hem zijn ontbijt, verbeet haar ongeduld terwijl ze wachtte tot hij de blokjes brood had weggemummeld, veegde zijn kin schoon, borstelde de kruimels van zijn pyjama. 'Ik kom je straks wel wassen en scheren.'

Het scheren gebeurde elektrisch sinds ze had besloten dat het genoeg was geweest met de snijwondjes en zijn woedende commentaar daarop. Zoals ze hem ook geen soep meer voerde – er waren grenzen aan hoe dikwijls je iemand moest verschoneren. Voortaan at hij stampot. Ze mengde zijn eten, sneed het fijn en prakte het tot het consistentie had, aan de vork bleef hangen. Het beviel hem niet. 'Alles smaakt hetzelfde, Charlotte.'

Jammer, papa, heel jammer. Misschien ben je te oud om te begrijpen dat gebrek niet per se recht geeft op eindeloze toewijding, dat na jaren zorgmoetheid optreedt. Misschien had je professionele handen aan je bed moeten dulden, zodat je dochter in gestolen uren energie had kunnen vergaren om je dag op te vrolijken. Nu is ze uitsluitend en vergeefs en tegen beter weten in bezig de boel draaiende te houden. ‘Een Van den Broecke wordt nooit afhankelijk, Charlotte.’ Terwijl hij daar lag! Tot niets in staat, tot en met de ondersteek afhankelijk. Zou ze een dag, één dag maar, niet naar hem omkijken, hem aan zijn lot overlaten... Geen medicijnen voor zijn eindeloze rij kwalen: bloeddruk, nieren, hart, diabetes – tweeëntwintig pillen per dag hielden hem in leven, niet de stampot.

Vraag niet zoveel, papa, eis niet zoveel. Accepteer. Heb je je ooit afgevraagd wat er van mij moet worden, als jij er niet meer bent? Ik kan niets. Je dochter is oud. Te oud om iets te kunnen. Het onderhouden van jouw weigerende lichaam is alles waartoe ze in staat is, en zelfs daarin faalt ze.

Ze ontbeet zelf en liet het bad vollopen in mama’s badkamer, onderdeel van mama’s boudoir, dat ze tot het hare had gemaakt omdat je, in bad liggend, door het raam naar buiten kon kijken, de wolken zien. De andere badkamer lag een verdieping lager, en midden in het huis.

Als kind was ze in haar verbeelding met de wolken meege-reisd, had ze avonturen beleefd in verre landen. Later werden wolken het symbool van een vrijheid die ze niet had aangedurfd, nog later vertegenwoordigden ze melancholie, vertelden haar dat het voor alles te laat was.

Ze draaide de kranen dicht en liep naar de andere kamer om een schone handdoek te pakken, ving een vleug op van mama’s parfum. In de gedrapeerde gordijnen bleef het lang hangen, al werd het tijd om ze opnieuw te behandelen. Ze prees zich ge-

lukkig dat mama altijd hetzelfde parfum had gebruikt: Chanel no. 5. Een klassieke geur, die nog steeds in productie was.

Het warme water nam de hoofdpijn niet weg maar maakte haar loom, nu alweer. Waar kwam die vermoeidheid vandaan? Misschien was het gestapelde vermoeidheid, het gevoel voortdurend tekort te schieten. Elke dag wachtten haar honderd taken die verricht moesten worden, een tredmolen waaruit geen ontsnapping mogelijk was.

Ze viel in slaap en werd rillend wakker in het afgekoelde water, liet het bad leeglopen, pakte de handdoek en begon zich af te drogen terwijl ze in de spiegel zag dat ze haar haar had moeten wassen. Hoe lang was het geleden, vier dagen, vijf dagen, een week? En deed het ertoe? Elke dag was als de vorige en zou als de volgende zijn.

Ze stapte met een been over de rand, liet de handdoek vallen en bukte zich om hem op te rapen. Haar voet gleed weg in het laagje water op de glibberige bodem van het bad, en ze tolde rond, maaiend met haar armen in een vergeefse poging haar evenwicht te bewaren. Er was een krakend geluid toen haar hoofd tegen de wastafel sloeg, en daarna opnieuw, ergens bij haar rechterheup, in de laatste seconde voor ze het bewustzijn verloor.

Dit alles wist ze nog, en ook wat daarna kwam, en daarna. Het was in haar geheugen geëtst omdat het blijkbaar een betekenis had. Het had te maken met een eind en een begin, maar verder dan dat kwam ze niet. Er zat niets anders op dan het steeds opnieuw te beleven. 's Nachts, want de nacht haalde de beelden haarscherp dichtbij en zette de wereld op afstand.

Ze lieten zich temmen noch sturen, die beelden; keer op keer

kwamen ze terug, verjoegen de slaap, sloopten haar verdediging. Steeds naakter werd ze, steeds kleiner, als een ui waarvan de rokken een voor een werden gepeld, tot er niets over was dan de kern.

Het moest stoppen, en het had lang geduurd voor ze wist hoe.

Zelden had Vegter zoveel deernis gevoeld als bij het zien van Talsma's gezicht.

Met een zwaar hart was hij naar Friesland gereden. Voor de eerste maal sinds Stefs dood zou hij worden geconfronteerd met een verdriet dat nabij was – aangekondigd verdriet, maar nu onherroepelijk. Beroepshalve bezocht hij vaker crematies en begrafenissen dan hem lief was, hanteerde professionele distantie als schild, wapende zich al wanneer hij zijn enige donkere das strikte, zijn zelden gedragen pak controleerde op vlekken en andere ongerechtigheden, zijn gepoetste schoenen aantrok.

In de auto, over de rechte strenge dijk, had hij overwogen dat die dijk misschien niet zozeer een verbinding betekende als wel een scheidslijn, een gedachte die werd versterkt naarmate hij meer verstilde dorpjes passeerde, hurkend tussen de weilanden, een kerktoren als enige markering.

Het wijde, stugge landschap leek het verschil tussen Talsma en hem te benadrukken, ook al liepen hun karakters minder uiteen dan hij vroeger had gedacht; gesloten, ernstig, gevoeliger dan hij in elk geval voor zichzelf wenselijk achtte. Het verschil zat in hun benadering – Talsma's nuchtere directheid tegenover zijn voorzichtige aftasten dat in Talsma's ogen getuigde van ge-

brek aan besluitvaardigheid, hoewel hij dat nooit met zoveel woorden had gezegd, het alleen liet blijken door hem soms met een enkel gebaar te corrigeren.

Hij had geparkeerd dicht bij het kerkje, dat multifunctioneel bleek te zijn; godshuis, maar ook rouwcentrum, met zelfs een verrassend grote ruimte die, meende Vegter, normaliter de consistorie was. Een kraai met verweerde wangen die van veel buitenlucht getuigden, wees hem in het kerkportaal de weg, en hij liep langs de smetteloos witte muren, langs de rijen stoelen, donker eiken met rieten zittingen, verbaasde zich als altijd over de vreugdeloosheid van een protestantse kerk, in tegenstelling tot een katholieke, waar het een en al kleur was met fris geverfde heiligenbeelden, stralend gebrandschilderde ramen en een altaar met schaamteloze hoeveelheden bladgoud. Het moest te maken hebben met de luchthartige benadering van de katholieken; hun god vergaf hun alles, mits ze hun zonden opbiechtten en berouw toonden. Het katholicisme zou je in zeker opzicht frivool kunnen noemen – welk geloof schonk, als in een loterij, altijd nieuwe kansen? Al had Stef daar kanttekeningen bij gemaakt, herinnerde hij zich. ‘Praten met een wildvreemde vent achter zo’n hor! Natuurlijk biechtte je niet je echte zonden op. Dus was je na afloop nog verder van huis dan toen je begon.’

Toch had de overweging hem iets opgewekter gestemd. Maar nu stond hij tegenover Talsma en keek naar diens gezicht, waarin de groeven zich leken te hebben verdiept, de strakke mond, strak omdat de mond verraderlijker was dan de ogen. Hij had Talsma vaker ontdaan gezien, maar nooit eerder zag hij deze totale ontreddering.

‘Vegter.’

‘Sjoerd.’

Talsma’s hand was hard en droog, en in plaats van het verpletterend nietszeggende ‘gecondoleerd’, klopte Vegter hem zwijgend op de schouder.

‘Goed dat u kon komen.’

‘Dat spreekt vanzelf.’

Talsma’s ogen gleden naar rechts, waar Vegter al een glimp had opgevangen van een geelhouten kist. ‘Ze... is daar.’ En toen, met iets van zijn splijtende humor: ‘Maar ik zou het niet doen als ik u was.’

Hoe groot van hart was een man die zelfs op een ogenblik als dit zich andermans verdriet herinnerde en daar rekening mee hield? Vegter bedankte hem door te knikken.

Hij schoof door naar de dochters, een struise blonde en een tengere blonde, die haar moeders evenbeeld was, met een hartvormig gezicht, een spitse kin, schudde hen en hun echtgenoten de hand, mompelde nu wel zijn condoleances, boog zich naar een timide kleinkind.

De kleinste dochter hield hem een ogenblik tegen. ‘Mijn moeder had grote waardering voor u.’

‘Is dat zo?’ zei Vegter, ietwat van zijn stuk gebracht.

‘Ze vond u een politieman van de oude stempel.’ Ze glimlachte. ‘Uit haar mond was dat een compliment.’

‘Zo vat ik het ook beslist op,’ zei hij hoffelijk. ‘Dank u wel.’

Hij noemde zijn naam tegen oudere echtparen, herkende bij de mannen de stroeve frons als die van Talsma. Tanige mannen, fit ondanks hun leeftijd. Vaag herinnerde hij zich dat Talsma eens had verteld de jongste van acht te zijn.

Hij meed de kist. Mengde zich tussen de andere rouwenden, bevond zich opeens in een zijkamer, tegenover een tafel met rijen koffiekopjes van grof wit aardewerk, liet zich een kopje in zijn handen duwen, weigerde een plak van de vettig glimmende cake en trok zich terug in een hoek, luisterde naar de op zachte toon gevoerde gesprekken, waarvan hij praktisch niets verstond, genoot van de lange, trage klinkers en verbaasde zich over het ont-

breken van de harde keelklanken waaraan hij gewend was.

Eenmaal in de kerk, waar lang niet alle stoelen werden bezet, overviel hem opnieuw ontroering toen de kist werd binnenge-dragen door zes familieleden – niet aan de handvatten maar op de schouder. Het leek een zwijgend eerbetoon aan de kleine vrouw die hij in al die jaren niet eens zo dikwijls had ontmoet, maar niettemin had menen te kennen door Talsma's uitlatingen. Talsma besprak veel met haar, zoals hijzelf dat met Stef had ge-daan, en nu en dan maakte hij melding van haar broodnuchtere commentaar. 'Ze houdt me op de richel, Vegter.' Ze was niet te imponeren en niet beïnvloedbaar. Een staaltje daarvan had hij gezien tijdens een kerstborrel, toen een licht aangeschoten hoofdinspecteur op sentimentele toon had gesproken van 'mijn dienders'. Ze had Talsma aangestoten. 'Ben jij daar een van, Sjoerd?'

Het laatste jaar had Vegter grote bewondering gekregen voor de manier waarop zij en Talsma met haar ziekte omgingen; zonder ophef, zonder pathos. Zij met berusting, Talsma met op-standig cynisme. 'Als er iemand dood moet, ben ik het, Vegter. Zij leeft gezond.'

De kist werd geruisloos neergezet. De mannen bleven nog een ogenblik staan, namen toen hun plaatsen in.

Vegter gordde zich aan voor de dominee. Talsma deed aan God noch gebod, maar bij gelegenheden als deze vielen mensen soms van hun ongelooft.

Er kwam geen dominee. In plaats daarvan werd de uitvaart geleid door de begrafenisondernemer, met strakke, routineuze hand, en in het Fries. Vegter gaf zijn pogingen het te volgen op, sloot zich er grotendeels voor af, keek naar de twee gebogen blonde hoofden vóór hem, dacht aan Ingrid, die destijds zijn hand geen ogenblik had losgelaten. Ze had niet gehuild, ze huilde pas toen hij na afloop met haar was meegegaan naar haar ap-partement. Tijdens het koken had ze zich opeens naar hem om-

gedraaid. ‘Hoe moeten we nu verder zonder haar, papa?’

Boven de geblakerde biefstuk had hij getracht haar te troosten. Het ging hem slecht af, omdat hij geen antwoord had op haar vraag.

De kleine blonde dochter sprak en sloot af met een gedicht. Verrast merkte Vegter hoe hij nu wel degelijk de tekst deels kon volgen, werd meegevoerd door het ritme van de zinnen.

Het regende toen ze buiten kwamen, een milde voorjaarsregen die groei beloofde, en nieuw leven, het schuchtere groen van bomen en struiken glans gaf. Vegter liep achteraan in de zwijgende stoet, die maar een heel korte afstand had af te leggen, zo kort dat rouwauto’s overbodig waren. Ook bij het graf bleef hij op afstand, stond onder een nadruppende boom en bedacht dat deze bescheiden ceremonie verre te prefereren viel boven de bombast die hij bij andere gelegenheden zag.

Terwijl hij op weg was naar de uitgang lag plotseling Talsma’s hand op zijn arm. ‘Er is een koffietafel, Vegter. Meer mensen komen van ver.’

Vegter weifelde, schudde toen zijn hoofd. ‘Bedankt, Sjoerd.’

Talsma knikte alsof hij dat antwoord al had verwacht. ‘Dan zie ik u morgen.’

‘Je bent gek,’ zei Vegter.

‘Niet gekker dan u.’

Vegter zweeg. Ook hij was de dag na Stefs crematie aan het werk gegaan. Hij had geen alternatief gezien. Thuis was er niets dan leegte. Hij had door de kamers gedwaald, vastgesteld hoe alles zijn vanzelfsprekendheid had verloren, en geweten dat – wilde hij niet krankzinnig worden – de dagelijkse routine zijn enige redding was.

‘Je hebt gelijk, Sjoerd.’

Talsma’s handdruk was vernietigend. ‘Tot morgen dan.’

Vegter wilde zich omdraaien, maar bedacht zich. ‘Waarom geen dominee?’

‘Bent u besodemieterd,’ zei Talsma. ‘Zo’n kraai is al erg genoeg. Het liefst had ik haar alleen begraven. Zij en ik.’ Hij hoestte. ‘Maar ze is thuis. Meer hoeft niet.’

‘Dat gedicht...’ zei Vegter.

Talsma had een lachje. ‘U en uw literatuur. Tsjêbbe Hettinga. De dochter houdt ervan. Ik zal het haar vragen. Ben het nu even kwijt.’

Vegter keek hem na. Zag hoe slecht Talsma zich op zijn gemak voelde in zijn pak, dat om hem heen hing als had iemand het hem aangetrokken voor een verkleedpartij. Las opeens aan de schouders zijn leeftijd af.

Nog anderhalf jaar voordat hij zijn wandelende geweten zou verliezen.

Er was een stem. Een stem die steeds hetzelfde riep. ‘Charlotte, Charlotte!’

Hij sloeg tegen haar schedel als een hamer op een aambeeld. Hij deed *pijn*.

‘Charlotte!’

Er liep iets uit haar neus. Het was warm en kleverig en niet veel, maar toch had het haar oor bereikt. Haar oor en nog iets anders – het kriebelde en hinderde.

‘Charlotte!’

Haar. Het was haar. Nat haar. Ze had gezwommen, haar haren waren nat en plakten aan haar wang. Ze deed haar ogen open om te zien waar mama bleef om haar af te drogen.

Een lichtflits.

Pijn.

Ogen dicht. Mama zette haar op de foto. Maar ze was nat en ze had het koud en ze wilde niet op de foto want wie wilde er op de foto met zijn ogen dicht? Mama fotografeerde maar, altijd en overal. Papa werd er boos om en hij had gelijk. Papa’s hadden altijd gelijk.

‘Papa!’

Er kwam geen antwoord. Papa was er niet. Ze was alleen met